

קהילת מחנכי
זהות וערכים
— בחינוך הממלכתי —

מוסיף והולך האור

מאגד חומרים חינוכיים ומערך שיעור

חנוכה תשפ"ה | דצמבר 2024

בראשונה דולק נר אחד, עוד אחד, ועוד אחד, ועוד אחרים. החושך יחלוף כליל. בתוך הצעירים, בני דלת העם, ייבקע האור בראשונה, ואחר ילוו עליהם האחרים, אוהבי הצדק והאמת, החופש והקידמה האנושית, היופי, ובהיות הנרות כולם דולקים, ישתאו וישמחו על העבודה שנעשתה. ואין לך תפקיד חשוב ומביא אושר יותר מתפקיד השמש, משרת האור.

(בנימין זאב הרצל)

פתיחה

מחנכות יקרות ומחנכים יקרים,

חגי ומועדי ישראל הם הזדמנות לקיים בבתי הספר שלנו אירועי זהות וערכים משמעותיים. אירועים אלו, בין אם הם מקבלים צורה של שעת מחנך, טקס או חגיגה, כורכים יחד תוכן וחוויה. הם עשויים לשלב מסורות מוכרות ותכנים חדשים; ולזמן למידה על ההיסטוריה והעמקה במסרים האישיים, הלאומיים והאוניברסליים של החגים. כחלק מהשאיפה להצמיח בוגרים בעלי זהות מגובשת ועולם ערכים עשיר, אנו שואפים להפגיש את תלמינו עם מלוא העושר של המסורת היהודית והישראלית והחגים הם הזדמנות מיוחדת לכך.

המאגד שלפניכם נוצר בשיתוף פעולה עם בינ"ה - "הבית של היהדות הישראלית". שיתוף הפעולה הזה הוא חלק מהשאיפה שלנו להפגיש אתכם עם מגוון גופים וארגונים העוסקים בשדה החינוך לזהות ולערכים. לאורך השנה, נפיץ חומרים שנוצרו בשיתוף פעולה עם גופים מגוונים שהמשותף לכולם הוא היותם גופי תוכן איכותיים הפועלים ברוח ציונית ופתוחה העולה בקנה אחד עם ערכי הרשת. חומרים נוספים של בינ"ה תוכלו למצוא ברשת.

אנו מעודדים אתכם להשתמש בחומרים שתמצאו במאגד, ולשלב את מערך השיעור המוצע או חלקים ממנו בציון ובחגיגת חנוכה של בית הספר, לצד השירים והמאכלים האהובים על כולנו.

השנה, דווקא בשל התקופה הקשה בה אנו מצויים, בחרנו להתמקד בנושא האור ההולך וגובר, בהמשך למחלוקת בית הלל ובית שמאי שתמצאו במאגד. אנו תקווה שהאור ילך ויגבר גם במדינה ובאזור, וכי אחינו ואחיותינו החטופים בעזה יזכו גם הם לאור ולדרור.

בברכת עיון פורה ומפגש חינוכי משמעותי עם תלמידים,

ומעל לכל - חג שמח!

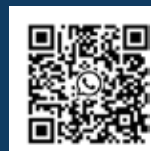
קרן שחל,

קהילת המקיפים.

יואב רימה,

צוות חברה וחיבורים
ברשת אמית.

קהילת מחנכי זהות וערכים בחינוך הממלכתי ברשת אמית מבקשת להצמיח את בתי הספר הממלכתיים באמית כמוקדים של עשייה ערכית וזהותית משמעותית. הקהילה מקיימת ערבי עיון, כנס שנתי והשתלמות למורות ולמורים המבקשים כלים מעשיים והזדמנות להעמקה, בהתייחס לזהות היהודית-ישראלית המגוונת של תלמידי ומורי החינוך הממלכתי.

תוכן עניינים

2	פתיחה
3	תוכן עניינים
4	מקורות השראה לחינוך יהודי-ישראלי ממלכתי
6	"מוסיף והולך" – מערך שיעור
10	מקורות לשיעור "מוסיף והולך" (לתלמידים)
14	חומרי רקע והעשרה למורה לשיעור "הולך ומוסיף"
16	רקע על חנוכה – קרב הנרטיבים של חנוכה
19	רקע היסטורי (תמצית)

מקורות השראה לחינוך יהודי-ישראלי ממלכת

מתוך "לדמותה הרוחנית של מדינת ישראל" / ישראל כהן

אנו יודעים את תאריהגוף הרצויים וההכרחיים של המדינה היהודית על בורים, מה שאין כן תאריהרוח; הללו חתולים בערפל. דמותהגוף של המדינה היהודית, הקרובה לבוא, מועתקת בפשטות מעמים אחרים, היושבים על אדמתם. אנחנו מסתכלים בבבואתם ואומרים לעצב על פיה גם את מדינתנו. [...]

אולם, אם לא קשה לנו לצייר את השלד החיצוני של המדינה היהודית, את מערכתהאיברים שלה ואת מה שקורין מנגנונה, הרי שאין לומר כך על "נפש" המדינה. יש נפש לכל מדינה, המרחפת על פני רשת מדורותיה ומחלקותיה ופרקי מכונותיה וספרי חוקיה. [...]

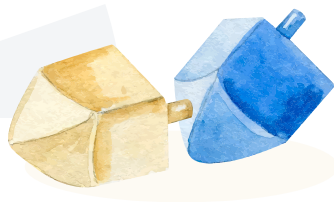
מסתבר, איפוא, שסוד כוחנו וחוסן קיומנו לא יהיו נעוצים ביתרון הפיזי והטכני בלבד, החשוב כשלעצמו, אלא המדינה היהודית והאומה הישראלית תהיינה נאמנות לשרש נשמתן ותשקודנה על טיפוח ערכים רוחניים, ערכי תרבות וערכי חברה, שישמשו סמ-חיים לנו בכל עת ובכל שעה. [...]

לפיכך לא נוכל בספירה זו של חינוך העם והנהגת סדרי-חיים להיזון מחיקויים ומהעתקת עובדות ונסיגות של אחרים. ודאי, לבנו יהיה פתוח ומוחנן ער לקלוט את הטוב ואת המשובח שבחיי עמים אחרים, אך את העיקר נצטרך לחצוב מתוכנו, מן ההיסטוריה שלנו ומן התפיסה היהודית המקורית. דרך משל, הלוח עברי יהיה השליט במדינה היהודית. השבת תהיה יום המנוחה. בית הספר יתבסס על תכנית-לימודים מקורית, שהנעימה המכרעת בו תהיה הקניית ספריהמופת וקנייני-המופת הרוחניים שלנו מראשית היותנו. החינוך יהיה חינוך ישראלי שלם, פרי הומאניזם ישראלי, ללא קרעים וטלאים. [...]

בפעם הראשונה לאחר א'תתע"ח שנה תחזור התורה לאכסניה שלה, למדינה היהודית, ותעסוק בגופי חיים ממשיים.

מתוך "אקדמות לספרות ההשכלה" / אליעזר שטיינמן

את ההשכלה שאבו ממקורות חוץ. כל בארות ישראל, להוציא התנ"ך, נראות היו כאילו נסתתמו משכבר ואין עוד להוציא מים חיים מן הסלעים האלו ומאותן העצמות היבשות של ההלכה, הרבנות, הקבלה וספרי המוסר, ואין צריך לומר מן החסידות, אשר זה לא כבר זרחה שמשה, ולא להם זרחה, כי בעיניהם נראתה כסמל הבערות והחשכות. הם שמו להם את התנ"ך כמצע להשתער עליו. אולם יותר מדי היו מעורעים בתוך התוך של נפשם להתגדר בתנ"ך כבאמבטיה של שמש לרפואה. התנ"ך שיקוי חריף לנפשות חזקות בלבד. טוב התנ"ך כבסיס לחיים של המשך. אין הוא עשוי לבוא במקום החיים בהווה. צינור ההשקאה צריך להיות מחובר לשני הקצוות, הקצה הקדום והקצה שבהווה, ובתנאי שלא יהיה ניתוק של איזו חוליה אמצעית. יצירה של דור עולה יפה, כשהיא שואבת משני מקורות המשלימים זה את זה: ממקור אמונת אבות וממקור בטחון בדורות שבאו אחריהם, היינו, גם בדורנו, במקור הברוך של עצמנו בהווה.

מתוך "החיים ועבודת החיים לאורה של הדעה" א"ד גורדון

הדת הולכת ויורדת. היהדות בטלה, גם היום ישנם מבטלים מבין היותר מעולים שבנו. ויש סופרים מחנכים, אולי גם כן מהיותר מעולים, הגורסים כי האמת העליונה ועבודת החינוך התמה מחייבות אותם לבטל את היהדות. [...]

את רוחנו הלאומית רגילים למדוד במידת יצירותיה האובייקטיביות ואת יצירותיה האובייקטיביות – במידת יצירותיה של רוח יון ושל רוח אירופה בכלל. אולם יצירות רוח ישראל הן יצירות מספירות שונות לגמרי, שאין להן מידה משותפת. [...]

עולמנו חרב לא מהיום, כי אם מיום שהלכנו בגולה. כל עבודת הרוח והמחשבה של היהדות בכל התקופה הארוכה הזאת, לא היתה אלא עבודה של שמירה על מקומו של עולמנו, כמו ששומרים על מקום שעמד שם בנין יקה. [...] ואם אנחנו לא נשקיעם עתה בבנין, הרי אנחנו משאירים גם לדורות הבאים ירושה של עניות, שאין לה תקנה, כי אין לברוא מפי המסורה מה שלא נברא מתוך החיים.

במידה הזאת עלינו למדוד את עבודת היצירה הלאומית – פה עבודה גדולה לסופרים מחנכים על ידי חינוך עצמם, על ידי יצירת עצמותם בצורתה המיוחדת ועל פי דרכה המיוחדת. [...] כי כל יהודי נאמן לעצמו ירגיש את זה מתוכו [...] כאשר עם ישראל ישוב לתחיה, ירגיש כל יהודי באשר הוא שם את חשיבותו של היסוד הלאומי שבנשמתו לשלימות עצמותו האנושית.

ברל כצנלסון / גבורת ישראל

את ההשכלה שאבו ממקורות חוץ. כל בארות ישראל, להוציא התנ"ך, נראות היו כאילו נסתתמו משכבר ואין עוד להוציא מים חיים מן הסלעים האלו ומאותן העצמות היבשות של ההלכה, הרבנות, הקבלה וספרי המוסר, ואין צריך לומר מן החסידות, אשר זה לא כבר זרחה שמשה, ולא להם זרחה, כי בעיניהם נראתה כסמל הבערות והחשכות. הם שמו להם את התנ"ך כמצע להשתער עליו. אולם יותר מדי היו מעורערים בתוך התוך של נפשם להתגדר בתנ"ך כבאמבטיה של שמש לרפואה. התנ"ך שיקוי חריף לנפשות חזקות בלבד. טוב התנ"ך כבסיס לחיים של המשך. אין הוא עשוי לבוא במקום החיים בהווה. צינור ההשקאה צריך להיות מחובר לשני הקצוות, הקצה הקדום והקצה שבהווה, ובתנאי שלא יהיה ניתוק של איזו חוליה אמצעית. יצירה של דור עולה יפה, כשהיא שואבת משני מקורות המשלימים זה את זה: ממקור אמונת אבות וממקור בטחון בדורות שבאו אחריהם, היינו, גם בדורנו, במקור הברוך של עצמנו בהווה.

"מוסיף והולך" – מערך שייעור

קהל יעד: גילאי תיכון

רציונל: דרך המחלוקת ההלכתית על הדלקת נרות חנוכה, נבחן גישות שונות להתמודדות עם הרע והחושך בעולם, ונעמיק בשאלת האיזון בין מאבק אקטיבי ברע לבין הוספת טוב

מטרות:

- המשתתפים יכירו את חג החנוכה מנקודת מבט חדשה ומעוררת מחשבה.
- המשתתפים יעסקו בשאלה של האיזון בין מלחמה בדברים שאנו מתנגדים אליהם, לבין קידום הדברים שאנחנו תומכים בהם.
- המשתתפים יבחנו את תפיסת עולמם ביחס לדרכי התמודדות עם עוולות ואי-צדק – מהן הנטיות הטבעיות שלהם וכיצד הן משקפות את עמדתם המוסרית.

משך: 90 דקות לפחות (או שתיאלצו לבחור על מה לוותר...)

חלק 1 -

שאלת פתיחה (10 דק')

- ספרו על דבר שעצבן אתכם לאחרונה – אי-צדק שזיהיתם, או משהו שגרם לכם להרגיש תסכול, זעם או אי נעימות. מה הייתה התגובה שלכם? והאם בדיעבד הייתם מגיבים אחרת?

חלק 2 -

הכרות עם המחלוקת בין הלל ושמאי בנוגע להדלקת נרות חנוכה (10 דקות)

למורה: בתקופת בית שני פעלו בירושלים שני בתי מדרש גדולים: בית שמאי ובית הלל. שני בתי המדרש נזכרים פעמים רבות בספרות חז"ל, ובמיוחד בהקשר של מחלוקות הלכתיות. בית שמאי נודע בגישתו המחמירה ובדרישותיו הגבוהות, לעומת בית הלל שהתאפיין בגישה מקלה ומתחשבת יותר. אחת המחלוקות המפורסמות ביניהם, שבה נעסוק היום, נוגעת להדלקת נרות חנוכה. מחלוקת זו משקפת תפיסות עולם שונות, שרלוונטיות גם לימינו.

"... בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוסח והולך. ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך"

• מהו האופן הנכון להדליק נרות לדעת כל אחד מהבתים?

הילל טוען שביום הראשון של החג יש להדליק נר ראשון, ומכאן להוסיף. שמאי טוען להיפך, שיש להתחיל את החג עם חנוכה מלאה, וכל יום להדליק נר פחות. היום נהוג להדליק כבית הלל

• למה זה בכלל משנה? אילו סיבות, לדעתכן, יכולים להיות לכל אחת מההצעות?

פעמים רבות, פעולות כביכול טעניות מגלמות בתוכן השקפות עולם. המחלוקת של שמאי והילל איננה רק מחלוקת טכנית, על מהי ההתנהגות הנכונה, אלא שהמחלוקת היא סביב תפיסת העולם, מחלוקת ערכית.

אפשרות 1: מתוך איגרת הרבי מילובאוויץ ודיון - 20 דק'

"לדעת בית שמאי - העבודה העיקרית היא בהתנגדות לרע. כשמתחיל בעבודה והרע עדיין חזק, צריך מאמץ גדול וכוח רוחני רב, אבל מיום ליום הרע נחלש ואין צורך לכוח גדול כמו ביום הראשון. לדעת בית הלל - בהתחלה צריך פשוט להתחיל בעשיית הטוב. מצווה מושכת מצווה נוספת, וכך עולים בקדושה כשמעט-מעט מוסיפים כוח והולכים ומתקדמים."

הרבי מילובאוויטש מפרש את המחלוקת בין שמאי והילל כמחלוקת על השאלה: כיצד יש לנהוג עם הרע בעולם? דרכם של בית שמאי היא להילחם ברע בכל הכוח - לגרש את החושך. דרכם של בית הילל היא להוסיף טוב, בהדרגה, וכך להקטין את חלקו היחסי - להגביר אור.

- נקודה זו היא הזדמנות עבור התלמידים לשתף על נטייתם: לאיזו גישה אתם, באופן אישי, יותר מתחברים? איפה אתם מתמקמים על הסקאלה שבין אלה שבין מלחמה מוחלטת ברע, או הגברה מתונה של הטוב?
- מתי כל אחת מהגישות יותר מתאימה? האם היו זמנים שבהם הרגשתם צורך להילחם ברע באופן מיידית? או זמנים שהגשתם צורך דווקא להתמקד בעשיית טוב, והתרחקתם ממאבקים?

אפשרות 2: המשך הסוגיה בתלמוד

חכמי התלמוד מתייחסים אל המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, ומסבירים את הסיבה העומדת מאחורי כל עמדה (גם לגבי ההסבר יש מחלוקת). אנו מביאים את המחלוקת כלשונה מתוך התלמוד הבבלי הכתוב ארמית, ובסוגריים תמצאו תרגום לעברית וביאור על פי מהדורת הרב שטיינזלץ (במקורות להקרנה יובא רק בעברית):

תרי אמוראי במערבא [שני אמוראים בארץ ישראל], והם **ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא**. **חד** [אחד מהם] **אמר** כי **טעמא** [הטעם] של **בית שמאי** הוא **כנגד ימים הנכנסין**, כלומר, העתידים לבוא. שביום הראשון, מאחר שיש עוד שמונה ימי חג — מדליקים שמונה נרות, וביום השני שנשארו עוד שבעה ימים — מדליקים שבעה וכן הלאה. **וטעמא** [ואילו הטעם] של **בית הלל** הוא **כנגד ימים היוצאין**, שמדליקים בכל יום כמנין ימי החג שיצאו ועברו כבר. **וחד** [ואחד מהם] **אמר** כי **טעמא** [הטעם] של **בית שמאי** הוא **כנגד פרי החג**, הפרים שהקריבו בחג הסוכות, שביום הראשון היו מקריבים שלושה עשר פרים, ובכל יום הפחיתו פר אחד (במדבר כט, יב-לא). **וטעמא** [ואילו הטעם] של **בית הלל** הוא **שמעלין בקדש ואין מורידין**, ולפיכך אם רוצים לשנות מנין הנרות לפי הימים, ראוי שיוסיפו וילכו במנינים עם עבור הימים.

*פרי החג - במושג זה מכוון התלמוד לקרבנות חג הסוכות שהיו מובאים למקדש לאורך כל החג במספר הולך ופוחת. ביום הראשון - שמונה פרים, בשני - שבעה פרים וכן הלאה. הסבר זה מתחבר למה שמספר לנו ספר מקבים ב', כי חג החנוכה נחגג שמונה ימים לזכר חג הסוכות של אותה שנה שלא נחגג בגלל המרד.

- מה הסיבות השונות שנזכרות בקטע לדעת החכם הראשון? ומהן הסיבות לדעת החכם השני?
- כנגד הימים הנכנסים או כנגד הימים היוצאים - מה ההבדל בין שתי הספירות?
- מתי בחיינו אנחנו מסתכלים על מה שהיה ומתי על מה שיהיה? מה ההבדל בין המבט אחורה והמבט קדימה?
- "מעלים בקודש ולא מורידים" - הסבירו את הביטוי. כיצד אתם מבינים את המושג קודש, והאם הוא מתחבר בעיניכם לתנועה של עליה?

חלק 4 - "המנון" / לאונרד כהן (10 דק')

מתוך "המנון" / לאונרד כהן

המלחמות יילחמו שוב
היונה הקדושה, היא תיתפס שוב
תימכר ותיקנה, ותימכר שוב
היונה לעולם אינה חופשיה

צלצל בפעמונים שעוד יכולים לצלצל
שכח מההצעה המושלמת שלך
יש סדק, סדק בכל דבר
כך נכנס האור פנימה

- למה מתכוון לאונרד כהן כשהוא כותב על הסדקים, שדרכם נכנס האור פנימה? איך אתם מבינים אותו לאור המחלוקת של שמאי והילל?
- איך אתם מתמודדים כשמהו לא מושלם בחיים שלכם? מה עושים עם הסדקים?
- האם הרגשתן פעם שדווקא קושי או כישלון הוביל אתכן למקום טוב יותר? באיזה אופן?

לאונרד כהן מתאר עולם שאין בו הרבה תקווה לשלום, לגאולה, לניצחון הטוב: המלחמות ימשיכו, יונת השלום לא תהיה חופשיה.
ובכל זאת, הוא מתעקש לעשות מה שאפשר: לצלצל בפעמונים שעוד יכולים לצלצל. השיר קורא לזנוח את התביעה לעולם המושלם: "לשכוח מההצעה המושלמת".
והשאיפה לעולם מושלם היא למעשה השאיפה שלא יהיו סדקים, ומתוך הסדק נכנס האור פנימה. השיר מציג מצב בו הגישה של בית שמאי - התביעה לעולם מושלם, לגרש לגמרי את הרע, לא רק שלא יעילה - אלא למעשה מבטלת את האור. כי האור זקוק לסדקים, לאי-שלמויות.

חלק 5 - ישעיהו: (10 דק')

ישעיהו מ"ה, פסוקים ו'-ז'

למען ידעו ממזרח־נֶשְׁמֶשׁ וּמִמְעֻרְבָה כִּי־אֶפְסָ בְלַעֲדֵי אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד יוֹצֵר אֹר וּבוֹרָא חֹשֶׁךְ עֲשֵׂה שְׁלֹמִים וּבוֹרָא רָע אֲנִי יְהוָה עֲשֵׂה כֹל־אֵלֶּה

- מדוע חשוב להדגיש שהאל ברא גם את האור וגם את החושך?
- האם יש מקום לחושך בעולם מתוקן? מה תפקידו?
- איך הרעיון הזה מתכתב עם "הסדק" שדיברנו עליו בשיר של כהן?
- אם החושך הוא חלק מהבריאה האלוהית, האם בכלל יש מקום להילחם בו?

הפסוק מישעיהו מציג תפיסה מורכבת: האל בורא את שני הכוחות המנוגדים - אור וחושך, שלום ורע. בניגוד לתפיסה של רע שמנוגד לטוב, שיש רעים וטובים, בעד מוחלט ונגד מוחלט, הפסוק מציג תפיסה של עולם שהרוע והטוב בו קיימים יחד ושניהם נבראו על ידי אותו האל.

חלק 6 - סיכום (20 דק')

אפשר להקריא, לסיים, מתוך תהלים ל"ד:
"מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב.
נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה.
סור מרע ועשה טוב בקש שלום וירדפהו"

● איך הקטע מתהלים מגשר בין שתי הגישות של הלל ושמאי? מה הוא דורש מהאדם?

המזמור "מי האיש החפץ חיים" מציע מבט שלם יותר על ההתמודדות עם הרע בעולם. הביטוי "סור מרע ועשה טוב" מציע דרך ביניים - לא רק להילחם ברע ולא רק להוסיף טוב, אלא לעשות את שניהם. לעתים להקדים את המלחמה בחושך בהוספת האור, ולעתים להיפך. אך לא לוותר על אף אחד מהם.

משימת כתיבה / שאלה לדיון מסכם.

בחרו אירוע או סוגיה בחברה הישראלית או בקהילה שלכם, שמטרידה אתכם (לדוגמה: גיוס חרדים, יוקר המחייה, פערים כלכליים, יחסי דת ומדינה, יחסי יהודים ערבים, שוויון זכויות, גזענות, השלכות המלחמה. יכול להיות גם דברים קהילתיים או בית ספריים).

כיתבו במחברות / על דפים, במשך חמש דקות, את הסוגיה בה בחרתם, וענו על השאלות הבאות:

1. תכננו שתי דרכי תגובה:

תגובה שמאית - מה תעשו כדי להיאבק ולהתנהגד במה שמפריע?

תגובה היללית - מה תעשו כדי לתמוך ולקדם את מה שאתם מאמינים בו?

2. איזו דרך מתאימה יותר למקרה שבחרתם, ולמה? מה אתם הייתם עושים?

לסיכום, בשיעור פגשנו טקסטים מארון הספרים היהודי, שמתמודדים בדיוק עם השאלה הזו: מה עדיף, להתנגד לרע, או לתמוך בטוב?

מה שתחילה נראה כמו מחלוקת - טכנית על סדר הדלקת הנרות, התגלה כוויכוח עמוק על דרכי התמודדות עם הרע. עם לאונרד כהן דיברנו על הכוח שיש בסדקים והפגמים, ומישעיהו למדנו שגם החושך הוא חלק מהבריאה האלוהית. ולבסוף גם קראנו מזמור תהלים שקורא לאדם לעשות גם את זה וגם את זה, במקביל: לסור מרע ולעשות טוב.

בעולמנו המורכב, אנחנו זקוקים לשתי היכולות - גם להיאבק ברע וגם להוסיף טוב. לפעמים המצב דורש מאבק תקיף בחושך, כגישת בית שמאי, ולפעמים דווקא הוספה הדרגתית ומתונה של אור, כבית הילל. בימים אלו של מלחמה וכוח, הנטייה הרווחת היא להתמקד בתגובות תקיפות, בגירוש החושך - לצאת למאבק מיידו, לבקש את הניצחון המוחלט. זו תגובה מובנת ולעתים אף הכרחית! עם זאת, את הלימוד שלנו היום הקדשנו לבחירה כיצד לנהוג. הדיון היהודי סביב הדלקת הנרות מזכיר לנו שיש יותר מדרך אחת להתמודד עם החושך. ארון הספרים היהודי מאפשר לנו לחשוב לעומק על מתי נכון להילחם ברע ומתי נכון להוסיף טוב, ומציע שלא תמיד הבערת אש גדולה עדיפה על נר קטן.

רדיפת הטוב וההתנגדות לרע אינן תנועות סותרות, אלא משלימות. כשם שמספרים שהאל אחראי גם לטוב וגם לרע, גם האדם אחראי לשניהם: להתרחקות מן הרע ולהגברת הטוב.

מקורות לשיעור "מוסיף והולך" (לתלמידים)

תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף כ"א, עמוד ב' (נוסח שטיינזלץ, מתורגם)

שני אמוראים בארץ ישראל, והם ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא. אחד מהם אמר כיהטעם של בית שמאי הוא כנגד ימים הנכנסין, כלומה, העתידים לבוא. שביום הראשון, מאחר שיש עוד שמונה ימי חג — מדליקים שמונה נרות, וביום השני שנשארו עוד שבעה ימים — מדליקים שבעה וכן הלאה. ואילו הטעם של בית הלל הוא כנגד ימים היוצאין, שמדליקים בכל יום כמנין ימי החג שיצאו ועברו כבר. ואחד מהם אמר כי הטעם של בית שמאי הוא כנגד פרי החג, הפרים שהקריבו בחג הסוכות, שביום הראשון היו מקריבים שלושה עשר פרים, ובכל יום הפחיתו פר אחד (במדבר כט, יב—לא). ואילו הטעם של בית הלל הוא שמעלין בקדש ואין מורידין, ולפיכך אם רוצים לשנות מנין הנרות לפי הימים, ראוי שיוסיפו וילכו במנינים עם עבור הימים.

הרבי מילובביץ, מתוך "אגרות הקודש"

"לדעת בית שמאי – העבודה העיקרית היא בהתנגדות לרע. כשמתחיל בעבודה והרע עדיין חזק, צריך מאמץ גדול וכוח רוחני רב, אבל מיום ליום הרע נחלש ואין צורך לכוח גדול כמו ביום הראשון.

לדעת בית הלל – בהתחלה צריך פשוט [...] להתחיל בעשיית הטוב. מצווה מושכת מצווה נוספת, וכך עולים בקדושה כשמעט-מעט מוסיפים כוח והולכים ומתקדמים."

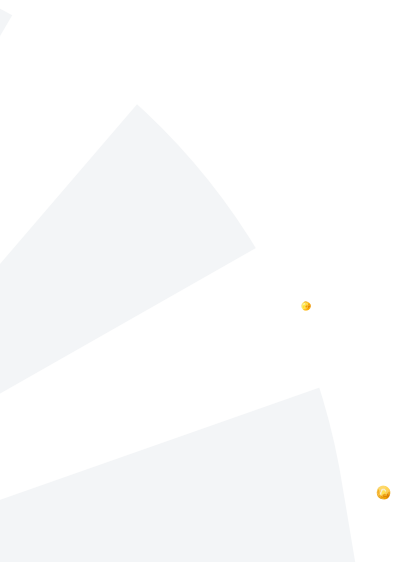

מתוך "המנון" / לאונרד כהן

המלחמות יילחמו שוב
היונה הקדושה, היא תיתפס שוב
תימכר ותיקנה, ותימכר שוב
היונה לעולם אינה חופשיה

צלצל בפעמונים שעוד יכולים לצלצל
שכח מההצעה המושלמת שלך
יש סדק, סדק בכל דבר
כך האור נכנס פנימה כך נכנס האור פנימה

ישעיהו מ"ה, ו'–ז'

"למען ידעו ממזרח־שמש וממערבָה כִּי־אֶפֶס בִּלְעָדִי אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד יוֹצֵר אֹר וּבוֹרָא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שְׁלוֹם וּבוֹרָא רָע אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה כֹּל־אֱלֹהִים"

תהלים ל"ד, י"ג–ט"ו

"מִי הָאִישׁ הַקָּפֵץ חַיִּים אֱהַב יָמִים לְרֵאוֹת טוֹב:
נָצַר לְשׁוֹנֵף מָרָע וּשְׁפָתָיו מִדַּבֵּר מִרְמָה:
סוֹר מָרָע וְעֹשֶׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרִדְפֵהוּ"

ממלכתנו - מקדילת
יערבים - יעורבים
ממלכתנו - מקדילת

חומרי רקע והעשרה למורה לשיעור "הולך ומוסיף"

תלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה, פרק ח' עמוד א'

העיסוק של חז"ל באור וחושך סביב חג החנוכה אינו נדיר. בדיונים אלה בתלמוד, האור והחושך משמשים הן כתופעות טבעיות והן כמטאפורות מוסריות. סוגיה מפורסמת נוספת מעין זו היא בבלי עבודה זרה: המדרש מציג את הקשר בין הממד הפיזי של אור וחושך לממד המוסרי שלהם. דרך תגובתו של אדם הראשון לקיצור הימים, אנו רואים את המעבר מתפיסת החושך כעונש להבנתו כחלק טבעי מהבריאה.

"לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: "אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים" עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפילה]. כיוון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: "מנהגו של עולם הוא". הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים."

סיפור מתוך פרוייקט "שרקיה" – סיפורי חכמים מן המזרח:

הזמן זמן חנוכה וקבוצה של נערים שיחקה בכדורגל ברחבת החצר המשותפת, כמדי יום ביומו. תוך כדי ההתלהבות והמשחק אחד הנערים בעט את הכדור היישר אל החנוכייה הדולקת בפתח ביתו של הרב יהודה צדקה. החנוכייה נפלה, הנרות כבו והשמן נשפך על האדמה. הנער רץ לביתו, סיפר מה קרה ומיד יצאו הנער ואביו לרב צדקה כדי לבקש סליחה. הנער ספר לרב מה קרה ואיך החנוכייה נפלה.

הרב הקשיב והסביר לנער בנעימות על הדלקת הנרות בחנוכה והזמין אותו להדליק עמו את הנרות למחרת. לפני שהלכו לדרכם, פנה האב אל הרב ושאל- "חשבתי שאולי תגער בבני שהפיל את החנוכייה...?" ענה לו הרב יהודה צדקה: "אתה יודע שאנחנו מדליקים את החנוכייה לפי שיטת בית הלל, שבכל יום נוסף נר אחד. כשבית הלל אמרו "מוסיף והולך" על האור, הם התכוונו שאנחנו צריכים להוסיף בכל יום אור נוסף בעולם ולהגיב במאור פנים."

מדרש מודרני המדגים כיצד העיקרון ההלכתי של "מוסיף והולך" מתורגם לבחירה ערכית, כאשר בסיפור מאור הפנים, הבחירה בנועם וטוב לב, היא למעשה מימוש המצווה של החג.

הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ, "יהי אור – האור כבריאה ראשונה"

בפרשת הבריאה נאמר לא רק שהאור נברא, אלא שהקדוש ברוך הוא הבדיל בין האור ובין החושך. מה היא הבדלה זו? האם האור אינו מובחן כשלעצמו מן החושך? מסתבר שלא. שהרי אור יכול להיות, למשל, גם בערפל: יש הערפל, יש אורות מעומעמים, יש אורות מעומעמים, יש אורות מעורבים. הבדלת האור היא אפוא דבר, היא מעשה מסוים – יצירתו של אור בהיה, בלתי מעומעם ובלתי מעורב. ההבחנה בין האור ובין החושך אינה הבחנה פשוטה בין טוב ורע, אלא הבחנה בין שתי מהויות. המהות האחת היא האור, דהיינו: היצירה הראשונה, שיש בה היגד חיובי, אמירה מסוימת: ואילו החושך עדיין קשור לתוהו ומבטא אותו. לפיכך המאבק בין אור וחושך איננו מאבק בין יש ואין, אלא מאבק בין הדבר הנוצר, הגדל, המובחן והמוגדר לבין התוהו. ורק אחרי זה יוצאים אורות אחרים, אורות נוספים.

** פרשנות פילוסופית מודרנית להבדלה בין אור לחושך בבראשית. שטיינזלץ מציג שההבחנה ביניהם אינה בינארית של טוב ורע, אלא מפגש בין שתי ישויות – הסדר והתוהו. זו גישה שמסמנת פלורידיות וגמישות יחסית ביחס לרוע, והיא מעמיקה את יתרונותיה של שיטת בית הילל: אם החושך הוא מהות של תוהו, ולא העדר, הוספת טוב הדרגתית עשויה להיות יעילה יותר מאשר מאבק חזיתי בו. עדיף להרחיב בהדרגה את תחומי הסדר והבהירות, במקום לצאת למאבק חזיתי בנסיון להעלימו – כי הוא חלק מן הבריאה.

בנימין זאב הרצל, 'המנורה'

בראשונה דולק נר אחד, עוד אחד, ועוד אחד, ועוד אחרים. החושך יחלוף כליל. בתוך הצעירים, בני דלת העם, ייבקע האור בראשונה, ואחר ילוו עליהם האחרים, אוהבי הצדק והאמת, החופש והקידמה האנושית, היופי, ובהיות הנרות כולם דולקים, ישתאו וישמחו על העבודה שנעשתה. ואין לך תפקיד חשוב ומביא אושר יותר מתפקיד השמש, משרת האור.

** בחזונו של הרצל, המנורה היא מטאפורה לתהליך התחדשות לאומית. האור מתחיל מהשכבות החלשות והצעירות, ורק אז מצטרפים השכבות העליונות. זו תפיסה שינוי המתחיל מלמטה ומתפשט בהדרגה, כבגישת בית הלל – אמונה בכוחו של השינוי ההדרגתי והמצטבר, המתחיל מקטן.

אהרון דוד גורדון, מסה לרגל התייסדות אגודת הסופרים

אהרון דוד גורדון, מסה לרגל התייסדות אגודת הסופרים
צריכים אנחנו לברר לעצמנו את תפקידנו או את עמדתנו ביחס לרוח האנושית בכלל. הרוח האנושית עתה סוערת: גלים יורדים וגם גלים עולים. אבל העלייה באה בעקב הירידה, כשם שהירידה באה בעקב העלייה. אור וחושך משמשים בערבוביה. גם בכל הזמנים רואים אנחנו אור וחושך נלחמים זה בזה. אולם הירידה של היום, בייחוד הירידה שבעליות (למשל, ברוסיה, וכן גם במקומות אחרים) מלמדת אותנו לראות בבהירות, שלא ידענו כמוה בשום זמן, כי גם עתה גם בכל הזמנים לא יהיה נצחון לאור, כל עוד לא יעמדו על האמת הפשוטה והברורה, כי צריך להגביר את האור תחת להילחם בחושך

** גורדון קובע שהשיטה העדיפה להתמודדות עם משברים חברתיים ורוחניים היא בהכרח הגברת האור ולא מאבק בחושך. בטקסט הוא משרטט את המתח המתמיד בין אור וחושך כמאפיין קבוע של המציאות האנושית, ומסקנתו נובעת מניתוח היסטורי של כישלון המאבק הישיר בכוחות שליליים

רקע:

קנאות דתית או עצמאות חילונית? קרב הנרטיבים של חנוכה

מאת ירין רבן, בינ"ה

היסטוריה היא תמיד עניין של נרטיב. כלומר, של סיפור. העובדות הן חשובות, אבל יותר חשוב הוא איך אנחנו מספרים אותן, מה אנחנו משמיטים ומה מדגישים, ובעיקר – מהם הלקחים שאנחנו גוזרים מתוך ההיסטוריה. גם ההיסטוריונים וההיסטוריוניות הטובים ביותר עושים זאת, שכן סיפורו של העבר אינו רק רצף יבש של אירועים, אלא תנועה חיה של אנשים, מעשים ורגשות.

כך גם סיפור החנוכה, או ליתר דיוק סיפורו של מרד החשמונאים בממלכה הסלווקית ("היוונים", בלשון המוכרת לנו). נדמה שסיפור המרד של אותה משפחה מודיעינית מהמאה ה-2 לפנה"ס כמעט ולא יכול היה להישאר על דפי ההיסטוריה ללא מחלוקת. זה סיפור עשיר ביצרים ובדרמה, שממש בלתי אפשרי לפרשו בדרך אחת. ובעיקר, זהו סיפור שהביא לשינוי מהפכני בסדרי החיים היהודיים בארץ ישראל, מנתינות סלווקית לעצמאות מדינית, מגזירות דת לטיהור בית המקדש, מאומללות מדינית ודתית לריבונות וגאווה.

אז מהם הנרטיבים של חנוכה?

התנועה הציונית היא זו שהפכה את חג החנוכה לחג הניצחון הלאומי. כך למשל כתב ליון קיפניס בשנת תרצ"ו (1935-1936):

הִבָּה נְחִמָּה
נֶס וְאַבְרָהָה –
יַחַד פֶּה נְשִׂיָה
שֶׁר-הַחֲנֻכָּה.
מִכַּפֵּי אֲנָחְנִי,
דַּגְלוּ רָם, נְכוֹן,
בְּיָמֵי מְלָחְמֵנוּ
קָלוּ הַצָּחוֹן.
פָּרַח אֶל פָּרַח
זֶר גָּדוֹל נְשִׂיָה,
לְדָאֵשׁ הַמְנַצֵּחַ,
מִכַּף גִּבּוֹר.

אבל סיפורו של חנוכה הוא גם סיפורו של הנס, נס פך השמן הידוע. בקרב הנרטיבים הגדול של ההיסטוריה היהודית, יש מי שבוחר לראות בחג הזה דווקא את סיפורה של הישועה וההצלה האלוהיות. את הבחירה של אלוהי ישראל להושיע את עמו מיד הצורה, ולסייע לו לטהר את בית מקדשו:

כִּד קָטָן, כִּד קָטָן,
שְׁמוֹנֶה יָמִים שָׁמְנוּ נִתְנוּ.
כֹּל הָעַם הִתְפַּלֵּא,
מֵאֵלֵיו הוּא מִתְמַלֵּא.
כֹּל הָעַם אֵץ הִתְפַּנֵּס
וְהִכִּיז: אֵךְ, זֶהוּ נֵס!
אֵלֶּיךָ כִּד זֶה נִשְׁאַר
מִקְדָּשֵׁנוּ לֹא הוּאַר.
גַּם כֹּל יָלֵד, יָלֵד קָטָן
יַעֲמֹד סָה הַכֹּד
וּמִלֵּב תָּמִים, טְהוֹר
לְעוֹלָם יִשְׁפִיעַ אֹר.
בְּכֹתֶם נֶשֶׁל הַקְּטָנִים
גַּם בְּנוֹת וְגַם בָּנִים
אוֹר יִרַח מֵאֶלֶּה
וְתִבּוֹא הַנֶּאֱלֶה.

המחלוקת על פרשנות סיפורם של המכבים ושל המלחמה ביוונים היא דווקא אחת מהמחלוקות השקטות והבריאות שהיו בתנועה הציונית לאורך שנים ארוכות. היום למשל מסעירה את הציבור הישראלי המחלוקת על יום הזיכרון לרצח רבין ועל חלקים גדלים והולכים בציבור הדתי שבוחרים לציין את יום פטירתה של רחל אמנו. קיימת מחלוקת אדירה בנוגע לציין יום הרצח של רחבעם זאבי (גנדי), וגם כמובן סערה בנוגע לאופיו של יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל בקרב הציבור החרדי.

אבל חנוכה, כבר מראשיתה של התנועה הציונית החילונית, נחגג בציבור היהודי בשוני נרטיבי גדול ומשמעותי, ללא ויכוחים אלימים או קשים במיוחד. הציבור הדתי מזכיר את הנס ואת הישועה האלוהית, ואילו הציבור החילוני שם דגש על גבורתם של המכבים ועל התעוזה שלהם להילחם מלחמת "מעטים מול רבים".
אבל בראשיתה של התנועה הציונית הנרטיב החילוני היה אף הוא קצת יותר רדיקלי ובוועט. כך כותב אהרון זאב בשנות השלושים של המאה ה-20:

אָנוּ נוֹשָׂאִים לְפִידִים
מְלִילֹת אֶפְלָם.
זוֹרְחִים הַשְּׂמֵלִים מִתַּחַת רִגְלֵנוּ
וּמִן אֲשֶׁר לֵב לוֹ
הַצֵּמָא לְאוֹר –
יִשָּׂא אֶת עֵינָיו לְפָנֵינוּ
לְאוֹר יִבּוֹא!
נֵס לֹא קָרָה לָנוּ –
פֶּךְ שֶׁמֶן לֹא מְצָאנוּ:
לְעִמָּה הַלֵּב, הַהֲרָה עָלֵנוּ;
מַעֲנֹת הָאוֹרוֹת
הַגָּדוֹל גָּלֵנוּ:
נֵס לֹא קָרָה לָנוּ –
פֶּךְ שֶׁמֶן לֹא מְצָאנוּ:
בְּסֵלַע חֲצַבְנוּ עַד דָּם –
וַיְהִי אוֹר!

לפנינו שיר חילוני למהדרין, שהוא למעשה פרשנות היסטורית וערכית על חג החנוכה ועל מרד החשמונאים. נס לא קרה לנו, פך שמן לא מצאנו. אנחנואלה שעשינו את הנס, אנחנו אלה שנלחמנו וחצבנו עד דם – אנחנו ולא שרף, אנחנו ולא מלאך. ויהי אור.

אבל זהו בוודאי לא רק שיר שפניו אל עבר ההיסטוריה. פניו צופות עתיד. הוא שימש (ומשמש) להבניית נרטיב חילוני על אודות חג החנוכה לציבור החילוני, מאז ועד היום. משמעותו של החג מובנית כך שיהווה השראה לדורות של יהודים ויהודיות חילונים: היאבקו על מה שחשוב לכם, אל תצפו לנס, אל תחכו לישועה האלוהית. אין פה, אגב, שלילת האלוהות. השיר לא עוסק בקיומו של אלוהים או ביכולתשלו לבצע נס. הוא עוסק באדם, שלא מחכה שיקרה לו נס. הרוב הגדול של החילונים בישראל דווקא כן מאמין באלוהים כזה או אחר. התודעה החילונית לא בהכרח שוללת את קיומו של אלוהים, אלא פשוט לא מחכה שהוא יעשה את העבודה...

רקע היסטורי (תמצית): מרד החשמונאים

(מתוך ויקיפדיה)

מרד החשמונאים היה מרד של יהודים בשלטון הממלכה הסלאוקית בארץ ישראל, ובתומכיה המתיוונים, שהתחולל בין השנים 167 ל-160 לפנה"ס. לצד מאבק נגד הכיבוש, נגד גזירות אנטיוכוס ולמען עצמאות דתית ומדינית, היה המרד מאבק על דמותה של החברה היהודית בתקופה ההלניסטית בארץ ישראל. שני מחנות נאבקו על צביונו של העם, מצד אחד מרבית העם, נאמני המסורת, ומהצד השני אליטה מתיוונת, שמטרתה הייתה להנהיג שינויים מרחיקי לכת באופייה של החברה היהודית, בחסות השלטון ההלניסטי.

המרד ידע עליות ומורדות בשדה הקרב ובזירה המדינית הבין-לאומית. האימפריה הסלאוקית, אף שהצליחה לזמן קצר לשוב ולהשתלט צבאית על יהודה עד תבוסתו של בקידיס בידי יונתן הוופסי (157 לפנה"ס), נחלשה מאוד בעקבות כל האירועים שהתרחשו במקביל, וכתוצאה מהם לא מימשה את ריבונותה המלאה על יהודה. יתרה מכך, לאחר המרד החל תהליך איטי של ניתוק יהודה מהאימפריה הסלאוקית. בתחילה זכו היהודים באוטונומיה ולאחר מכן ביססו ממלכה עצמאית בארץ ישראל.

שם המרד נגזר משמה של משפחת החשמונאים שהנהיגה אותו וברבות הימים הצמיחה מתוכה שושלת ששלטה בארץ ישראל. לזכר הצלחת המרד תוך ניצחון המעטים מול הרבים, טיהור בית המקדש השני וחידוש הפולחן הדתי במסגרת עצמאות מדינית בארץ שנמשכה בערך מאה ושלוש שנה, נקבע במסורת היהודית חג החנוכה.

קהילת מחנכי
זהות וערכים
— בחינוך הממלכתי —

כָּל אֶחָד הוּא אֹר קָטָן,
וְכָלֵנוּ - אֹר אִיתָנוּ.

